Θεατρικός οριενταλισμός

“Ελάφια και κατάρες” στο Βασιλικό

Σάββας Πατσαλίδης

☆

Θα ήταν ευχής έργο εάν πού και πού ξεφεύγαμε από τον δυτικό θεατρικό κανόνα και ψαχνόμασταν και κάπου αλλού. Υπάρχουν κι άλλες θεατρικές παραδόσεις που δεν θα μας έκανε κακό να τις γνωρίζαμε. Και απ' αυτήν την άποψη, και πέρα από τις όποιες διαφωνίες μου ως προς το τελικό αποτέλεσμα, ήταν καλή η σκέψη του ΚΘΒΕ να μας φέρει από την Τουρκία τα “Ελάφια και τις κατάρες” του Μουρατχάν Μουνγκάν.

Μπορεί να είμαστε γείτονες, αλλά εκτός από κάποιες τουριστικές ψευδοεντυπώσεις, ελάχιστα πράγματα γνωρίζουμε για την χώρα αυτή. Βέβαια, ας μην περιμένει κανείς να δει μέσα από το έργο αυτό το μοντέρνο πρόσωπο της Τουρκίας. Θα δει, όμως κάτι άλλο. Μία επική απεικόνιση των παραδόσεων και των μύθων της βόρειας Μεσοποταμίας, θα αφουγκραστεί μία γραφή συνειρμική, σχεδόν κινηματογραφική, μη γραμμική, έξω από τον χρόνο και τον χώρο, έξω από την ιστορία και τη λογική και μέσα στη μυθιστορία και το συναίσθημα..

Τέσσερις γενιές εμπλέκονται σ' αυτήν την πολύπτυχη διαφυλετική και διακειμενική δοκιμασία, με την κυκλική διάρθρωση και τη συναρπαστική απροσδιοριστία. Μέσα από εικόνες άγριες αλλά και τρυφερές, υποσχέσεις παιγνιώδεις αλλά και απειλητικές, μάγους και μάγισσες, κραυγές, ξωτικά, ξόρκια, σκοτάδια, ερημιές, αίμα, γρυλίσματα, σπηλιές, αρχέγονους φόβους, ενδο-οικογενειακές διαμάχες, ο συγγραφέας υφαίνει το οδοιπορικό του ανθρώπου στη γνώση των ορίων του, στη σοφία που κερδίζει μέσα από τον πόνο. Όλα εις διπλούν, μια “εκεί και τότε”, μια “εδώ και τώρα”, θέατρο και πραγματικότητα στο ίδιο άρμα, μαγική και πολυσημαίνουσα “ομίχλη” που κουρνιάζει στις σκοτεινές στοές της ζωής και την οποία ο Μουνγκάν προσπαθεί να μεταφράσει σε παραστάσιμο γεγονός, μόνο που ο ποιητικός του νους (με τις 15 συλλογές στο ενεργητικό του), τον οδηγεί αλλού, εκεί όπου όλα ενδύονται τα ιμάτια του ποιητικού γεγονότος. Τον παρακολουθούμε ή μάλλον καλύτερα τον “ακούμε” να κολυμπά ηδονικά μέσα στη μαγεία της γλώσσας, μόνο που η γλώσσα δεν συνιστά τη μαγεία του

θεάτρου. Από μόνη της, χωρίς ανάλογη σκηνική πνοή και μυρωδιές σανιδιού, δεν μπορεί να λειτουργήσει.

Με το έργο αυτό ο Μουνγκάν επιβεβαιώνει αυτό που λένε πολλοί, ότι όσο πιο καλός είναι ένας ποιητής, τόσο πιο δύσκολα γράφει καλό θέατρο (στο μυαλό μου μοναδική εξαίρεση αποτελεί ο Λόρκα, τουλάχιστον ανάμεσα στους μοντέρνους).

Τώρα, σ' επίπεδο σκηνοθεσίας, έμεινα με την εντύπωση πως ο Μ. Άβκιραν παγιδεύτηκε στη λογολαγνεία του έργου και δεν κατάφερε να το προικίσει με την αναγκαία σκηνική οικονομία, το θεατρικό ρυθμό (στα σημεία πολύ αργός) και πιο πολύ, τη συγκρουσιακή λογική. Οι αναφορές στα μπουλούκια, στο υπαίθριο θέατρο τέντας, στο θέατρο του Ισλάμ, δεν ήταν αρκετές για να ξεκλειδώσουν τα μυστικά της ποίησης και να τα μετατρέψουν σε παραστάσιμο γεγονός, και αυτό με τη σειρά του να ενεργοποιήσει τη φαντασία μας.

Επίσης, εκτιμώ πως ήταν μεγάλο ρίσκο η επιλογή να διαβαστεί η νομαδική Ανατολή μέσα από τα μάτια της ορθολογιστικής Δύσης. Ο σκηνοθέτης θα μπορούσε να "φλερτάρει" με την ελληνική τραγωδία—άλλωστε τα κοινά σημεία "φωνάζουν", η παρουσία του αίματος, οι εικόνες ζωής και θανάτου, οι έντονες οικογενειακές σχέσεις— όμως, ακούμπησε υπερβολικά πολύ επάνω της, αγνοώντας πως πρόκειται για μια άλλη κωδικοποιημένη γλώσσα που στην προκειμένη περίπτωση, δε θα μπορούσε να αναδείξει τα πολλά και ενδιαφέροντα στοιχεία του έργου, να τους δώσει εκείνη την άλλη διάσταση που χρειάζονταν.

Δεν ξέρω εάν αυτό είχε να κάνει με το γεγονός ότι το έργο παιζόταν μπροστά στο ελληνικό κοινό, ωστόσο πιστεύω πως ως θεατές θα κερδίζαμε πολύ περισσότερα εάν οι παραδοσιακές και εθιμικές πλευρές του έργου, οι πατριαρχικές δομές, οι φυλετικές ιδιαίτερότητες, οι συμβολισμοί κ.λπ., αναδεικνύονταν πρώτα μέσα από τους κώδικες του οικείου ταζιγέ. Όπως παρουσιάστηκαν, έμοιαζαν πιο πολύ με στοιχεία "εξωτικά", δηλαδή ως το "άλλο" του δυτικού παραδείγματος (περίπτωση οριενταλισμού, όπως ενδεχομένως θα έλεγε, σε μία ανάλογη περίπτωση, ο εκλιπών Παλαιστίνιος θεωρητικός Σαΐντ).

Επίσης, δεν πολυκατάλαβα τη διδασκαλία των ρόλων. Τι εννοούσε ο σκηνοθέτης όταν ζήτησε από τους ηθοποιούς να χρησιμοποιήσουν όλη την κεκτημένη γνώση από την αρχαία Ελλάδα ίσαμε τον Μπρεχτ; Αρκετά γενναιόδωρη συμβουλή φαντάζει, δεν ξέρω όμως πόσο πρακτική μπορεί να είναι. Πάντως, οι ηθοποιοί υπηρέτησαν με συνέπεια και σοβαρότητα το όλο εγχείρημα και αν υπήρχε ένας καλά δουλεμένος υποκριτικός

άξονας που θα τους συντόνιζε προς ένα κοινό τρόπο ερμηνείας, σίγουρα θα έφτανε και σε μας η όντως θαυμάσια ποίηση του συγγραφικού λόγου, που είναι και το πολυτιμότερο στοιχείο του έργου. Κι όχι μόνο αυτό, αλλά θ' άλλαζαν ίσως και οι ρυθμοί της παράστασης, οι οποίοι από ένα σημείο και ύστερα γίνονταν κουραστικοί.
Οι εικαστικές επεμβάσεις του Δ. Ζαρίφη ανοιχτές σε σκηνοθετικές προτάσεις.
Συμπέρασμα: μια αμήχανη και στα σημεία κουραστική παράσταση ενός κειμένου ποιητικά εξαίσιου και θεατρικά ετοιμόρροπου.

Αγγελιοφόρος της Κυριακής
23 Μαΐου 2004